

BROEKER

BIJDRAGEN

Uitgaven van de Vereniging "Oud Broek in Waterland"

Verschijnt 2 tot 3 maal per jaar.
Wordt aan de leden gratis toege-
zonden. Redactie-adres: Laan 38
1151 AB Broek in Waterland

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts met toestemming.
Copyright ©1998 Broek in Waterland
Nr. 41 (maart 1998)

Jan Nanningsz, burgemeester en bevlogen wiskunstenaar.

Alweer enkele jaren geleden kwam ik in het Rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem, een interessant handschrift tegen. Het was een konst der geometria, een overzicht van de theorie en praktijk van het landmeten. Op het eerste gezicht betrof het een werkstuk waarmee landmeters in de zeventiende en achttiende eeuw hun opleiding afronden. Zij legden zo'n werkstuk wel voor aan een commissie van het Hof van Holland, die landmeters examineerde. Bevond de commissie zijn kennis voldoende, dan werd de landmeter in kwestie 'geadmitteerd' en kon hij, na het afleggen van een eed, voortaan als beëdigd landmeter aan het werk.

Dit manuscript in Haarlem verschilt echter in een wezenlijk opzicht van dergelijke landmeterswerkstukken: er is een tekst over astronomie en stuurmanskunst aan toegevoegd, benevens 'noch eenighe schoone sonnewijsers ...voor de liefhebbers der const'. In een aparte band is er dan ook nog een overzicht van leerstof rekenkunde - arithmetica - opgebouwd uit vraagstukken die verwijzen naar de praktijk van de koophandel 1). De schrijver van deze handschriften is bekend: geschreven door Jan Nanningsz, landmeter te Broek in Waterland staat er op de titelpagina's van de geometria en de astronomia. Hiermee was mijn nieuwsgierigheid gewekt: wie was die Jan Nanningsz?

Op de titelpagina van zowel de geometria als de astronomia is een jaartal vermeld: 1647. Jan Nanningsz vermeldt erbij dat hij dan drie-en-twintig jaar oud is. Het boek arithmetica heeft geen titelblad. Het begint met een opsomming van maten, gewichten en muntsoorten 'soo wij se gemeenlijck gebruijcke...' gedateerd 20 mei 1653. Dan is Nanningsz dus negen-en-twintig. Die leeftijd is ons belangrijkste houvast bij het vaststellen welke Jan Nanningsz de auteur van de manuscripten is. En dan blijkt er maar één te zijn die in aanmerking komt: de Jan Nanningsz die vele malen burgemeester is geweest en die woonde op het Roomeinde in het huis dat later door Cornelis Schoon is verbouwd en in tekeningen afgebeeld.

Op 18 december 1623 werd Jan Nanningsz in Broek in Waterland geboren als zoon van Nanning Pietersz en zijn vrouw Claesje Jans 2). Hij was waarschijnlijk het oudste kind; hij had een broer, Gerrit, en twee zusters: Trijntje en Neeltje 3).

Jan Nanningsz werd geboren in een welvarend huisgezin. Nanning Pietersz was koopman. In 1629 liet hij bijvoorbeeld, samen met Dirck Pietersz Pater, door notaris Jacob Meerhout in Amsterdam een bevrachtingscontract opstellen voor de schipper van een schip van 140 last 4). Eerst moest de schipper in Frankrijk zout laden, waarna de tocht naar de Oostzee ging voor een nieuwe lading -waarschijnlijk graan- die naar Amsterdam moest worden gebracht. De oorlog op zee was in deze jaren in volle gang, zodat de Broekers de schipper twee kanonnen meegaven, naast de twee die hij zelf al aan boord had. Nanning Pietersz heeft klaarblijkelijk, evenals andere dorpsgenoten, deel genomen aan de Oosterse handel, de zogenaamde moedernegotie. Aan deze handel heeft hij, net als de Muus Jansz Rijser van het bekende grafscript, zijn welvaart te danken gehad: Het Oosten liet hem in / haer schoot de Rijckdom vinden.

Land maakte ook deel uit van het bezit van Nanning Pietersz. Hij had ongetwijfeld grond in het rechtsgebied van Broek in Waterland 5), maar ook in de Wormer. In de droogmakerijen van de Beemster en de Purmer hadden geen Broekers geparticipeerd; die twee polders waren vrijwel gemonopoliseerd door grote kooplieden uit Amsterdam, enkele heren uit Den Haag en door de steden in wier jurisdictie de meren vielen. In de Wormer, de derde grote droogmakerij, kwamen er voor het eerst twee Broekers tussen. Het oudste octrooyboekje van de Wormer uit 1626, waarin ook een kavelregister is opgenomen, noemt Hees (Hein?) Verlaan en Cornelis Pietersz uit Broek in Waterland als eigenaars van de percelen 13 en 14. Aanvullende gegevens zijn te vinden in de registers van de 200ste penning. Bij de eerste heffing in 1630 werd kavel 13, groot 15 morgen en 77 roeden, getaxeerd op een waarde van elf gulden per morgen. Het was goede grond. Als eigenaars werden genoemd: Cornelis en Nan Pieters, zelf gebruikt 6). Ook Hees Verlaan, eigenaar van perceel 14, gebruikte zijn grond zelf. Het is opvallend dat deze Broekse kooplieden- ook van Cornelis Pietersz weten we door een bevrachtingscontract dat hij op de Oostzee en Frankrijk handelde 7) - de grond toen nog in eigen gebruik hadden. In Broek in Waterland is de combinatie handel en landbouw kennelijk niet ongebruikelijk geweest, hoewel hiermee nog niets is gezegd over de persoonlijke betrokkenheid van Nanning Pietersz bij het boerenbedrijf.

Het perceel in de Wormer bleef in de familie: een latere uitgave van het kavelregister uit 1696, noemt de erfgenamen van Nanningh Pietersz tot Broek als eigenaars van kavel 13.

Nanning Pietersz was in 1642, als de herenlijsten voor het eerst worden bijgehouden, de eerst genoemde in de rij vroedschappen 8). Misschien staat zijn naam bovenaan omdat hij dan de oudste zittende burgemeester is. In de loop der jaren heeft hij ongetwijfeld vele functies bekleed, in elk geval was hij in 1623 al eens schepen en in 1629 en 1641 burgemeester 9). Hij ondertekende de stukken steevast met Nanning Pietersz van Broek, alsof niet elk van zijn dorpsgenoten evenzeer 'van Broek' was. In 1648 werd hij weer tot burgemeester gekozen. Andere ambten die hij na 1642 vervulde waren: kerkmeester (1646, 1650 en 1654) en rooimeester (1653). De familie waarin Jan Nanningsz werd geboren behoorde tot de notabelste van het dorp.

De familie was lid van de gereformeerde (tegenwoordig Nederlands hervormde-) kerk. In de eerste helft van de zeventiende eeuw zijn lang niet alle kerkgangers ook daadwerkelijk lidmaat geweest, maar Jan Nanningsz' familie was dat wel. Dat kan zijn omdat de familie zich daartoe verplicht achtte uit hoofde van haar maatschappelijke positie, ofwel omdat ze het lidmaatschap van de kerk op zichzelf belangrijk vond. In de oudste lidmatenlijst staat Nanning Pietersz in elk geval met zijn vrouw genoteerd 10). Jan Nanningsz deed pas belijdenis in januari 1646.

Jan Nanningsz zou, net als zijn vader, koopman worden. Als voorbereiding werd hij er op zeventienjarige leeftijd op uit gestuurd per schip. In 1641, op 24 mei, wordt tenminste een gulden ingelegd voor 'Jan Nanningsh' bij de zeevarendenbeurs (11). Ook in het voorjaar van 1642, op 7 mei, betaalt hij zijn premie. Het jaar daarop, op 17 april, moet hij als boete wegens verzuim, drie gulden betalen. En dat terwijl zijn vader als bestuurder van Broek toch mede verantwoordelijk was voor gebruik en misbruik van de beurs. Het gevolg is: 24 nov 1643 staat uitdrukkelijk vermeld dat Nanning Pietersz voor Jan Nanningsz een gulden heeft betaald. Het is tevens de laatste maal dat we kunnen nagaan dat Jan Nanningsz inscheepte. Maar waar was hij die keren geweest? Maakte hij reizen mee om zout te halen en dat te transporteren naar de Oostzee? Voer hij met instructies naar een factor in Dantzig? En bovenal, hoe lang bleef hij weg? Eenmaal is hij zeker in Dantzig geweest: later zal hij zelf aantekenen dat hij op 23 juli 1643 een brief uit die stad heeft verstuurd (12).

Praktijkervaring was niet genoeg voorbereiding voor een jonge koopman. Om mee te kunnen komen in de internationale koopliedengemeenschap moest hij meer leren. Helaas weten we niet met zekerheid wat Nanningsz waar geleerd heeft, maar we doen een poging tot reconstructie van zijn opleiding. Lagere school heeft hij vrijwel zeker gewoon bij meester Jacob Mathijsz Hoeckboot in Broek gevolgd: zijn handschrift lijkt wel wat op dat van de secretaris annex schoolmeester. Misschien heeft hij ook nog lessen gevolgd bij diens opvolger C.P. Panbroers. Het was niet ongebruikelijk dat zoons van kooplieden vervolgens naar een Franse school gingen, waar uitgebreider aandacht aan rekenen en de handelstaal Frans werd besteed. Zonen van de bovenlaag van Amsterdamse kooplieden - en zij die voorbestemd waren tot het ambt van predikant - gingen ook wel naar de latijnse school en daarna naar een universiteit. Uit de verkeerde spelling van latijnse termen in de manuscripten in Haarlem valt echter af te leiden dat Jan geen latijn heeft geleerd. Toch heeft ook hij een hogere opleiding gevolgd. Hij heeft naar alle waarschijnlijkheid, beginnend in 1641, een aantal cursussen in meetkundige, en astronomische onderwerpen gevolgd bij Sybrandt Hansz Cardinaal, een landmeter en vermaard rekenmeester, die school hield in de Nieuwe Nieuwstraat in Amsterdam, in de Drie Vergulde Ossehoofden (13).

Er waren verschillende rekenmeesters in Amsterdam, maar Sybrandt Hansz was speciaal: in 1617 was hij professor geweest aan de Duitse Academie van Samuel Coster, een onderneming die slechts een kort leven beschoren is geweest, maar die veel publieke belangstelling heeft getrokken. Dat Sybrandt Hansz voor deze academie werd gevraagd toont aan dat hij toen al een uitstekende naam had als wiskundige. Die had hij vooral te danken aan de Honderd Geometrische Questien die hij rond 1612 geformuleerd had. Zij zijn vele malen herdrukt en de hele eeuw door leerstof geweest voor wie maar belangstelling had voor de (land)meetkunde. Ook Christiaan Huyghens heeft ze gebruikt. De honderd questien zijn daarnaast nog vaak de basis geweest voor vergelijkbare vraagstukken, die latere rekenmeesters voor hun leerlingen opstelden.

Jan Nanningsz vermeldt nergens dat hij lessen bij Sybrandt Hansz volgde. Toch weten we dat in elk geval Nanningsz' astronomie en stuurmanskunst ontleend zijn aan de lessen van mr Sybrandt. In het Museum Boerhaave in Leiden berust namelijk een zeer vergelijkbaar manuscript van Maurits Verdonck en die heeft op zijn titelpagina wel genoteerd waar hij zijn wijsheid vandaan had gehaald (14). Enkele onderdelen van de geometrie doen vermoeden dat ook die aan Sybrandt Hansz' lessen zijn ontleend, in elk geval figureren de honderd geometrische questien in het manuscript (15).

In de manuscripten van Jan Nanningsz staan hier en daar data vermeld. Als dat data zijn waarop hij daadwerkelijk lessen volgde, dan kunnen we iets vaststellen over de tijdsduur van zijn opleiding. Jan zou dan in 1641 een cursus Euclidische meetkunde -de basis van alle geometrie-, een cursus 'practijk van het landmeten' en lessen in de wijnroeierij hebben gevolgd. In het jaar daarop hield hij zich dan bezig met de astronomie, gevolgd door lessen stuurmanskunst die doorliepen tot begin 1643. Dit zijn ook de jaren dat Jan Nanningsz enkele zeezeizen maakte. Helaas weten we niet hoeveel tijd die in beslag namen. We kunnen dus zeker niet uitsluiten dat Nanningsz de lesstof heeft gecopiëerd, maar de combinatie van schoolgaan en zeevaren was toch wel mogelijk. Aangezien er meer zeevarenden deelnamen aan de lessen astronomie en zeevaartkunde, moet er rekening gehouden zijn met het absentieprobleem 16). Uit andere bronnen weten we dat de verschillende cursussen, die met elkaar een vakgebied besloegen, in tijd variëerden van enkele weken tot enkele maanden en dat zij los van elkaar gevolgd konden worden 17). Hoe dan ook, Nanningsz zou, afgaand op de data in de tekst, in de jaren 1641 en 1642 (van medio juni af) en begin 1643 intensief cursussen kunnen hebben gevolgd, afgewisseld met enkele zeezeizen. Over de jaren 1644 en 1645 zijn reizen noch cursusaantekeningen bekend, maar uit 1646 en 1647 zijn er weer aantekeningen. In 1647 voorzag Jan Nanningsz zijn werkstukken van titelpagina's, naar we mogen aannemen met het doel ze te laten inbinden. Daarna heeft hij gewerkt aan zijn boek arithmetica. Aangezien Sybrandt Hansz in de herfst van 1647 gestorven was is het uitgesloten dat hij daarvoor toen nog lessen bij de vermaarde meester volgde, maar misschien heeft hij nog andere leraren bezocht om vraagstukken mee te bespreken, zoals gebruikelijk bij rekenmeesters onderling.

Jan Nanningsz is bepaald gegrepen door de wiskunde. Misschien is hij altijd een beetje een gemankteerde rekenmeester gebleven. Hij is zelf arithmetische en enkele geometrische vraagstukken gaan opstellen, zoals rekenmeesters dat deden. Hij noteerde ze op de lege pagina's van zijn geometria en astronomia. Een ervan stuurde hij aan de muntmeester van Elbing, een bekend liefhebber van de kunst 18). Andere heeft hij voorgelegd aan Gerrit Evertsz Backer, schoolmeester in Graft. Dat was op 15 november 1660 19). Het laatste vraagstuk dateerde hij 1681; het was dus een liefhebberij die hij zijn leven lang trouw is gebleven.

Koket noemt Jan Nanningsz zich Landmeter te Broek in Waterland op de titelpagina's van zijn werk, maar is hij ook landmeter geweest? Hij is niet geadmitteerd bij het Hof van Holland, heeft, met andere woorden, nooit zijn officiële landmetersexamen gedaan of de eed afgelegd. Een vluchtig onderzoekje toont aan dat hij nooit voor geld in de meren of andere polders als landmeter werkzaam is geweest, noch in Broek in Waterland zelf. Jan Nanningsz heeft de landmeterij waarschijnlijk nooit als broodwinning gezien. Als andere welgestelde kooplieden in zijn tijd vond hij de geometrie, net als de astronomie, vooral een interessante opleiding en bezigheid. Tesamen met de arithmetica, waar hij zich ook in verdiepte, had hij zich maar mooi in drie van de zeven zogenaamde vrije kunsten bekwaamd. Hij was dan wel niet van het kaliber dat latijn leerde en naar de universiteit ging, maar een koopman van zijn stand leerde zeker wel wat, had interesses.

Jan Nanningsz moet erg trots geweest op zijn kennis. Dat blijkt uit de banden waarin hij zijn werkstukken heeft laten inbinden. Die zijn opvallend fraai in verhouding tot de praktische inhoud. Het lijken wel banden voor een statenbijbel. Ik stel me voor dat hij deze boeken op een plankje naast de huisbijbel bewaarde.

In februari 1645 trouwde Jan Nanningsz met Trijntje Muus (Rijser?). Hiermee is waarschijnlijk het interval in de wiskundige aantekeningen verklaard. Jan is dan nog erg jong, pas 21 jaar. In december 1645 stierf Trijntje al, wellicht in het kraambed. Enkele maanden later, in maart 1646, sterft ook Jans moeder Claesje Jans. Op de lidmatenlijst van ds. Adriaan Bouman uit 1648 staan Nanningh Pieters en Jan Nanningsz zijn zoon, de twee weduwnaars, tesamen vermeld. Jan Nanningsz woonde klaarblijkelijk nog in zijn ouderlijk huis.

Intussen is Jan Nanningsz zelfstandig koopman geworden. Dat blijkt voor het eerst uit een notariële acte die in 1650 in Enkhuizen is opgemaakt. Een koopman uit Enkhuizen acht zich ernstig tekort gedaan door Jan Nanningsz en hij machtigt iemand om zijn zaak voor het gerecht in Amsterdam te verdedigen (20). In 1654 is de lading van Jan Nanningsz geqaapt door de Engelsen met wie de Republiek toen in oorlog verkeerde. Uit de acte blijkt dat ook hij, net als zijn vader, vrachtvaarders naar Danzig stuurde. In dit geval had hij, samen met Jan Muus Rijser, een schipper uit Enkhuizen bevracht (21). Amsterdamse bevrachtingscontracten uit 1668 en 1675 tonen aan dat Jan Nanningsz. zich ook later nog bezighoudt met de handel op enerzijds Noord-Frankrijk en anderzijds het Oostzeegebied, waarmee hij de familietraditie voortzet (22). In 1668 werkt hij samen met Claes Timmerman, Muus Mars (zijn zwager) en Cornelis Corver, in 1675 met Gerrit Nanningsz, zijn broer.

Het Broekse aandeel in de Oosterse handel is zo groot geweest dat, toen in 1702 een commissie werd ingesteld om alle handelaren en reders op de Oostzee te vertegenwoordigen, als vanzelfsprekend een van de zes leden een Broeker was: Cornelis Pater. Tevens werd bepaald dat de Broekers zelf zijn opvolger mochten uitkiezen, maar van dat recht hebben zij nooit gebruik gemaakt (23). Het is aannemelijk dat Jan Nanningsz, gezien zijn handel op het Oostzeegebied, ook de handel op de Amsterdamse korenbeurs van nabij kende. Broekse kooplieden namen er een aanzienlijke positie in.

Land bezat Jan Nanningsz ook, net als zijn vader. Bij de verponding van 1680 wordt hij aangeslagen voor $9 \frac{1}{16} \frac{1}{32}$ deimt (een deimt is een halve hectare) (24). Dat gegeven zegt op zich niet zo veel. Was dat bijvoorbeeld veel of weinig in vergelijking met andere Broekers van zijn positie? We kennen de naam van twee stukken land in zijn bezit: Bij een meting van de gouwen ten behoeve van het vaststellen van de bijdrage van grondbezitters aan het onderhoud ervan, wordt Jan Nanningsz' deel groot bevonden 111 voet en 4 duim voor zijn Kruijs en Oude Vennetje (25). En dan bezat hij nog het stuk land in de Wormer. In de verponding van 1673 worden Jan en Gerrit Nanningsz, de erfgenamen van Nanning Pietersz, samen aangeslagen voor perceel 13. De grond is dan verpacht aan Sijbit Jansz. huurder (26). Nanning Pietersz had deze grond nog in eigen gebruik gehad. Het lijkt erop dat Jan Nanningsz zich persoonlijk niet meer bezig heeft gehouden met het boerenbedrijf, hoewel het ook kan zijn dat hij zo veel land had vergaard in de buurt van Broek dat hij dit verafgelegen stuk niet ook nog hoefde gebruiken.

Net als zijn vader heeft Jan Nanningsz zich in het dorpsbestuur kunnen bekwamen. In 1655 werd hij gekozen in de vroedschap van Broek in Waterland. Hij werd direct al tot schepen benoemd, om daarna achtereenvolgens rooimeester en kerkmeester te worden (27). Van 1666 tot 1669 was hij heemraad van Waterland en vervolgens nog vele malen burgemeester. Hij genoot kennelijk veel aanzien. Kwam dat door zijn rijkdom of door de kennis van de landmeterij en zijn rekenkundige vaardigheden? Die waren bij de uitoefening van de verschillende bestuurlijke functies in elk geval nuttig. Wellicht was ook buiten het dorp doorgedrongen dat hier iemand stond die wat kon. In het rampjaar 1672 stelden de Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier hem aan in de rang van kapitein, om de tachtig man, bewapend met musketten en pieken, aan te voeren, die Broek in Waterland op de been had gebracht. Zijn broer Gerrit bevond zich onder de muskettiers (28).

Het is aardig te volgen hoezeer de bezigheden van Jan Nanningsz weerspiegeld worden in de vorm waarin hij zijn arithmetische kwestieën giet. In een vraagstuk figureert de schoolmeester van Broek in Waterland, die vier taken had, 'het schoolamt, het secretarischap, het bedienen van de collecten en ten laesten vant graeve maecken..', die elk een deel van zijn tijd in beslag nemen. In een ander vraagstuk voert hij een schoolmeester op die 'driederlijke scholieren' heeft, om respectievelijk het stuurmanschap, het landmeten en het boekhouden te leren. Daarnaast examineerde hij ook nog stuurlieden van de Oostindische Compagnie. Hier heeft Nanningsz vast een van de Amsterdamse rekenmeesters op het oog gehad. Dan zijn er de kwesties van kooplieden die hun factor een bedrag geven om mee te handelen of van die persoon die 'zeeker getal van ossen en koeien' heeft gekocht. De onderwerpen lijken allemaal dicht bij huis gekozen, ook als hij in de jaren na 1672 vraagstukken ontwerpt over 'veldheren' en kapiteins met compagnieën soldaten. Had Jan Nanningsz in de jaren zeventig een belang in de Oostindische en Westindische compagnie? Als we op de vorm van zijn vraagstukken mogen afgaan wel: een ervan gaat over de veiling van noten, nagelen en foelie in 1676, een ander over de verzending van goederen naar Guinea om te verhandelen tegen goud.

In 1656, een jaar na de dood van zijn vader huwde Jan Nanningsz een tweede keer, met Aeltje Gerritsd. Uit dit huwelijk kwamen vier kinderen voort: drie dochters en een zoon, Nanning. Jan Nanningsz sterft in 1689, vijf jaar na zijn vrouw Aaltje. Hun zoon Nanning overleed niet lang daarna, in 1693, in Danzig. Ongetwijfeld maakte ook hij een reis als voorbereiding op een bestaan als koopman. Het aan het Roomeinde gelegen huis van Jan Nanningsz en Aeltje Gerritsd, kwam in handen van hun jongste dochter Trijntje, die gehuwd was met haar volle neef Cornelis Muusz Mars, zoon van Neeltje Nanningsz en Muus Gerritsz Mars. Zij kregen drie kinderen, twee zoons en een dochter: Neeltje. De twee zoons bleven ongehuwd en woonden tot hun dood in het huis. Daarna ging het naar de afstammelingen van hun zuster Neeltje, die getrouwd was met Cornelis Witse Schoon. Zij had een zoon, Cornelis Schoon, die later Neeltje Pater zou huwen. Eerst verfraaide hij echter het huis van zijn moeders familie en tekende vol trots het resultaat. Wat er precies met de inboedel van Jan Nanningsz is gebeurd kunnen we slechts raden. Werden de geografische, astronomische en arithmetische manuscripten later op het gemeentehuis bewaard als toetssteen voor schoolmeesters? Via wat voor omzwervingen de manuscripten, Jan Nanningsz' trots, tenslotte in Haarlem zijn terechtgekomen zal wel altijd onduidelijk blijven.

Frouke Wieringa

Noten

- 1) Jan Nanningsz, Beschrijvinghe vande konst der geometria..., 1647, en een anonym manuscript beginnende met: Tafel van munte mate ware gewichte en tijt..., in het Algemeen Rijksarchief in de provincie Noord-Holland (hierna: ARNH), bibl. 17 E 19 en 17 E 20.
- 2) E.Th.R.Unger, De vererving van de nalatenschap van Neeltje Pater in: Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie, 40(1986)p235-256. zie bijlage 2 en 3. Unger voegt de familienaam Kock toe aan de namen van de leden van Jan Nanningsz' familie. Hier wordt dat niet gedaan. Zie hiervoor bijlage.
- 3) Oud Archief Broek in Waterland (hierna: OAB) bevat een geboorteregister dat is bijgehouden van 1624 af. De jongere broer en zusters zijn dus makkelijk te vinden. De geboortedatum van Jan Nanningsz is vermeld op zijn grafsteen, graf nr 219 (nu onder de koffietoog in de kerk). Als Jan Nanningsz voor het eerst trouwt, in februari 1645, treden ongeveer tegelijkertijd ook een Pieter Nanningsz en Dirk Nanningsz Kock in het huwelijk (resp 17 april 1644 en 1643). Uit niets blijkt dat het oudere broers van Jan zijn (zij worden niet genoemd als erfgenamen van Nanning Pietersz in de Wormer b.v.) We gaan dus voorlopig uit van een andere afstamming.
- 4) Notarieel Archief Amsterdam (hierna: NAA) 238, fo 64vo, nots Jacob Meerhout, 14/2/1629.
- 5) Omdat er meer dan een Nanning Pietersz tegelijk leefden, valt slechts vast te stellen welk stukje land aan welke Nanning toebehoorde als minutieus wordt uitgezocht wie de opeenvolgende eigenaars van de landjes rond Broek geweest zijn.
- 6) Oud Archief Wijde Wormer (hierna: OAWW) L 266, verponding 200ste penning, 1630-1692. De gezamenlijke aanschaf van land maakt de gedachte verleidelijk dat Cornelis en Nanning Pietersz broers waren. Wellicht is deze Cornelis Pietersz dezelfde die januari 1637 begraven werd bij zijn ouders Pieter Cornelisz (+29/5 1603) en Trintie Jans (+22/10 1636). Op de grafsteen (voorzien van een wapenschild), nu bij de deur naar de toren, heet Cornelis Pietersz 'Dyamantsnider'; het diamantsnijden was in die tijd een nog nieuw en zeldzaam beroep in Amsterdam. Zou Cornelis Pietersz op dezelfde manier diamantsnijder zijn geweest als Jan Nanningsz Landmeter was? Waarschijnlijk kan Cornelis geïdentificeerd worden als de Cornelis Pietersz die in 1616, 1620 en 1632 burgemeester is geweest (zie OAB 2/1, capitaelboek). Dat Cornelis bij zijn ouders is begraven kan erop wijzen dat hij ongehuwd en kinderloos stierf. Is zijn helft van perceel 13 in de Wormer door Nanning Pietersz geërfd of gekocht?
- 7) NAA 235, fo 180vo, nots Jacob Meerhout, 14/7 1628.
- 8) OAB 1/17/4 (1/17/1,2 en 3 zijn sinds 1990 verdwenen)
- 9) OAB rechtgaarder 3461, schepenrol 1602-1635, hierin ondertekening van acten door schepenen. OAB 2/1, capitaelboek van de burgemeesters, voorin enkele namen van burgemeesters: 1629 Nanning Pietersz. OAB 1/6/1, vroedschapsnotulen, 2 maart 1641 is Nanning Pietersz burgemeester.
- 10) OAB KR 10, 1645
- 11) OAB 2/18/2/1, zeevarendenbeurs.
- 12) ARNH 17E19, p305.
- 13) Mr H.F.Wijnman, De Amsterdamsche rekenmeester Sybrandt Hansz Cardinael in: Het Boek, N.R.XXII(1933/4)p83-94.
- 14) Maurits Verdonck, Astronomia van mr Sybrant Hansen Cardinael..., 1644. Museum Boerhaave, hs 13.048 (II D 86).
- 15) Er is ook nog een anonym handschrift 'astronomia' in Leiden dat zeer sterk lijkt op dat van Jan Nanningsz: UBL bpl 1558. In een artikel over de lessen en leerlingen van Sybrandt Hansz hoop ik nog nader op de inhoud van de manuscripten in te gaan.

- 16) zie voor onderwijs aan stuurlieden o.a.: E.Crone, Afgunst en ruzie tussen leermeesters in de stuurmanskunst, in: Jaarverslag van de Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaartmuseum (1959-61) p36-49, en C.A.Davids, Zeewezen en wetenschap: de ontwikkeling van de navigatietechniek in Nederland tussen 1585 en 1815. Amsterdam(Bataafse Leeuw)1986.
- 17) Klaas Hendriksz Gietermaker zou bijvoorbeeld in enkele weken de proposities behorende bij de zes boeken van Euclides geleerd hebben bij Cornelis van Leeuwen, en wat later ook de wijnroerierij. Van Leeuwen leerde bij hem weer enkele vraagstukken oplossen. zie hiervoor: C.van Leeuwen: Aenhangh, genaemt den Bril voor de Amsterdamsche belachelijke geometristen (Amsterdam,1663)
- 18) de brief van noot 12).
- 19) ARNH 17E19 vraagstukken 1,2,3,4,en 15, op p281-302.
- 20) Notarieel Archief Enkhuizen (hierna:NAE) 1012, nots Siewert Koeckebacker, 11/111650.
- 21) NAE 958, nots Cornelis Tjallis, 28/1 1654.
- 22) NAA 1543 fo 217, nots Jan Volkaerts Oly, 2/3 1668 en NAA 3864 fo 140, nots Adriaan van Santen, 13/5 1675.
- 23) I.H.van Eeghen, Inleiding op Inventarissen van de archieven van de directie van de Moscovische handel, directie van de Oostersche handel en reederijen, commissarissen tot de graanhandel en commissie van de graanhandel, GAA, 1961. p23.
- 24) OAB 3/2/3
- 25) OAB 8/3/3, meting van de gouwen etc, 1661
- 26) OAWW L 266.
- 27) Zie OAB 1/17/4 voor alle ambten die Jan Nanningsz heeft bekleed.
- 28) OAB 7/1, krijgsraadboek

Bijlage

Jan Nanningsz wordt een enkele keer Kock genoemd, wat doet vermoeden dat zijn familie een tak is van de uitgebreide familie Kock. In de zeventiende eeuw heb ik echter geen verwantschap via mannelijke lijn kunnen ontdekken. Misschien is er een gemeenschappelijke stamvader. Jan Nanningsz noemt zichzelf nooit bij de naam Kock, evenmin als zijn vader dat deed. Die noemde zich 'van Broek' op officiële stukken. Eenmaal is het toevoegsel 'Kock' zelfs doorgestreept, als Jan Nanningsz de eerste keer geld inlegt bij de zeevarenden beurs in 1641. De naam die voor de zijne op de lijst staat is Dirk Nanningsz Kock. Kennelijk heeft Jan de schrijver toen direct geattendeerd op zijn vergissing. Wellicht werd de familie van Jan Nanningsz door anderen in verband gebracht met de familie Kock. De overeenkomst in voornamen is ook opvallend. Zo zijn er gelijktijdig twee Nanning Pietersen en twee Jan Nanningszen. Misschien ligt hierin het antwoord besloten op de vraag naar het gebruik van de achternaam: een van de twee takken van de familie kan de naam Kock gebruikt hebben om zich te onderscheiden van de andere.